

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Президент Національного університету
«Київський авіаційний інститут»

Ксенія СЕМЕНОВА

16 червня 2026 року

ВИСНОВОК

**Національного університету «Київський авіаційний інститут» (далі – КАІ)
про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів
дисертації Бушка Олександра Олександровича на тему
«Міжнародно-правове забезпечення повоєнного відновлення держави:
теорія і практика», поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі
спеціальності 293 «Міжнародне право»**

ВИТЯГ

із протоколу № 2 розширеного засідання
кафедри міжнародного та європейського права
від 16 червня 2026 року

**Присутні на засіданні науково-педагогічні працівники кафедри
міжнародного та європейського права**

Головуючий на засіданні – Волошин Ю.О., д.ю.н., професор, професор
кафедри;

Секретар засідання – Максимович Р.О., к.ю.н., доцент кафедри;

Немченко К.С., доктор філософії у галузі права, в.о. завідувача кафедри;

Чистякова Ю.В., к.ю.н., старший викладач кафедри;

Замула А.Ю., к.ю.н., доцент, доцент кафедри;

Нуруллаєв І.С., д.ю.н., професор, професор кафедри;

Пазюк А.В., д.ю.н., професор, професор кафедри;

Широкова-Мурараш О.Г., к.і.н., доцент, доцент кафедри;

Каспрук-Екмен Оксана Сергіївна к.ю.н., доцент кафедри.

**Присутні на засіданні науково-педагогічні працівники інших кафедр
КАІ:**

Сапсай А.П., к.політ.н., доцент, доцент кафедри міжнародних відносин та
стратегічних студій Факультету права та міжнародних відносин;

Висоцька М.П., д.е.н., професор, професор кафедри міжнародних
економічних відносин Факультету права та міжнародних відносин.

Серед присутніх 4 доктори юридичних наук, 6 кандидатів юридичних наук, 1 кандидат історичних наук, 1 кандидат політичних наук.

Порядок денний:

Обговорення дисертаційного дослідження аспіранта кафедри міжнародного та європейського права Факультету права та міжнародних відносин КАІ БУШКА Олександра Олександровича на тему «Міжнародно-правове забезпечення повоєнного відновлення держави: теорія і практика», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 29 «Міжнародні відносини» за спеціальністю 293 «Міжнародне право».

Науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права Факультету права та міжнародних відносин КАІ Замула Аліна Юріївна.

Дисертація виконувалась на кафедрі міжнародного та європейського права Факультету права та міжнародних відносин КАІ. Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради факультету міжнародних відносин Національного авіаційного університету (протокол №7 від 25.10.2022).

Виступили:

Здобувач Бушок Олександр Олександрович представив презентацію за основними положеннями дисертації «Міжнародно-правове забезпечення повоєнного відновлення держави: теорія і практика» поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 29 «Міжнародні відносини» за спеціальністю 293 «Міжнародне право».

Здобувач розкрив актуальність обраної теми дослідження, чітко визначив мету та основні завдання, обґрунтував методологічні підходи та методи дослідження, окреслив об'єкт і предмет наукового пошуку. Було представлено ключові наукові результати та положення, що виносяться на захист, а також акцентовано увагу на теоретичній та практичній значущості дисертаційної роботи.

Здобувач зазначив, що сучасний міжнародний правопорядок перебуває у стані глибокої трансформації, зумовленої ескалацією збройних конфліктів та зростанням їхньої деструктивності для системи міжнародної безпеки. Такі процеси актуалізують проблему ефективності існуючих міжнародно-правових механізмів підтримання миру й безпеки, а також виявляють структурні недоліки нормативного регулювання у сфері постконфліктного відновлення держав.

У дисертації здійснено системне дослідження питання правової природи повоєнної допомоги, визначення системи міжнародно-правових механізмів забезпечення повоєнного відновлення держави, особливостей діяльності міжнародних організацій та фінансових інституцій у процесах відбудови, а також міжнародно-правових аспектів відшкодування збитків, завданих збройною агресією. Визначено, що сучасний механізм повоєнного відновлення має комплексний міжгалузевий характер та охоплює норми міжнародного

гуманітарного права, права міжнародних організацій, міжнародного економічного права, права міжнародної відповідальності та права Європейського Союзу.

Здобувач наголосив, що міжнародно-правове регулювання повоєнної допомоги ґрунтується на системі взаємопов'язаних принципів, які визначають правову природу, межі та спрямованість відбудовних процесів. Їх комплексна реалізація є передумовою формування ефективної моделі відновлення держави, що відповідає сучасним стандартам міжнародного права та потребам постконфліктного суспільства.

Окрему увагу у виступі було приділено питанню правової природи повоєнної допомоги, визначенню системи міжнародно-правових механізмів забезпечення повоєнного відновлення держави, особливостям діяльності міжнародних організацій та фінансових інституцій у процесах відбудови, а також міжнародно-правовим аспектам відшкодування збитків, завданих збройною агресією.

Дослідник представив авторське бачення міжнародно-правового забезпечення повоєнного відновлення держави як комплексної системи міжнародно-правових норм, принципів, інституційних механізмів та міжнародних інструментів, спрямованих на забезпечення відновлення постраждалої держави, захист її суверенітету, відшкодування завданих збитків та досягнення сталого миру і розвитку в постконфліктний період. Також обґрунтував необхідність удосконалення міжнародно-правових механізмів координації міжнародної допомоги, посилення ролі міжнародних організацій у процесах повоєнного відновлення та формування ефективних міжнародних компенсаційних механізмів.

Також у доповіді було сформульовано висновки теоретичного та практичного характеру щодо імплементації вітчизняного законодавства до стандартів ЄС як механізму повоєнної відбудови держави. Ці теоретичні положення мають безпосереднє прикладне значення для України в умовах триваючої російської агресії.

Здобувачу були поставлені такі запитання:

1. Волошин Ю.О., д.ю.н., професор, професор кафедри міжнародного та європейського права КАІ.

Запитання: Чим відрізняється поняття «міжнародно-правовий механізм повоєнного відновлення» від суміжних категорій — «постконфліктне врегулювання» та «міжнародна гуманітарна допомога»?

Відповідь: Дякую за запитання! Розмежування зазначених категорій має принципове значення як для теорії міжнародного права, так і для практики правового регулювання постконфліктних відносин.

«Постконфліктне врегулювання» є найбільш широкою категорією, що охоплює увесь комплекс заходів політичного, безпекового, гуманітарного та правового характеру, спрямованих на стабілізацію ситуації після припинення збройного конфлікту. Це поняття має переважно політологічне походження і не

несе самотійного юридичного навантаження, оскільки не визначає ні суб'єктного складу відповідних правовідносин, ні характеру зобов'язань їх учасників.

«Міжнародна гуманітарна допомога» є значно вужчою категорією, що позначає екстрений короткостроковий відгук міжнародного співтовариства на гуманітарні наслідки збройного конфлікту – надання продовольства, медикаментів, тимчасового житла, евакуацію цивільного населення тощо. Її правова основа закладена передусім у нормах міжнародного гуманітарного права, а сама вона є лише одним із елементів більш широкого процесу відновлення.

«Міжнародно-правовий механізм повоєнного відновлення» займає самотійне місце у цьому категоріальному апараті. На відміну від постконфліктного врегулювання, термін має чітко виражений юридичний зміст і передбачає систему взаємопов'язаних правових норм, інституцій та процедур. На відміну від гуманітарної допомоги, він орієнтований не на подолання безпосередніх наслідків конфлікту, а на довгострокове відновлення державності, правової системи та соціально-економічної інфраструктури постраждалої держави. Таким чином, досліджувана категорія є якісно самотійним правовим явищем, що не зводиться до жодного із суміжних понять і потребує окремого теоретичного осмислення.

2. Нуруллаєв І.С., д.ю.н., професор, професор кафедри міжнародного та європейського права КАІ.

Запитання: Яка правова природа двосторонніх угод про повоєнну відбудову і чи можна вважати їх самотійним різновидом міжнародних договорів?

Відповідь: Дякую за запитання! Питання про самотійність двосторонніх угод про повоєнну відбудову як різновиду міжнародних договорів є дискусійним і потребує ретельного аналізу з урахуванням як загальної теорії міжнародного договірної права, так і конкретної договірної практики держав.

З формально-юридичного погляду зазначені угоди відповідають усім ознакам міжнародного договору в розумінні Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року: вони укладаються між суб'єктами міжнародного права, регулюються нормами міжнародного права та спрямовані на встановлення взаємних прав і обов'язків сторін. Водночас їх змістовна специфіка дає підстави для виокремлення в самотійний різновид.

По-перше, угоди про повоєнну відбудову характеризуються особливим предметом регулювання – відносинами щодо фінансового, технічного та інституційного сприяння відновленню постраждалої держави, що принципово відрізняє їх від торговельних, інвестиційних чи кредитних угод.

По-друге, їм притаманна виражена асиметричність прав і обов'язків сторін: держава-донор бере на себе зобов'язання надати допомогу, тоді як постраждала держава зобов'язується виконати певні умови щодо її використання, проведення реформ або забезпечення прозорості.

По-третє, такі угоди мають специфічну темпоральну прив'язку – вони

укладаються в постконфліктний період і мають на меті досягнення цілей, що виходять за межі звичайних двосторонніх відносин. Усе це дає підстави кваліфікувати їх як самостійний різновид міжнародних договорів із притаманними лише їм типологічними ознаками та режимом правового регулювання.

3. Немченко К.С., доктор філософії у галузі права, в.о. завідувача кафедри міжнародного та європейського права КАІ.

Запитання: Чи є Міжнародний реєстр збитків для України (RD4U) прецедентом у міжнародному праві і яке його місце в системі міжнародно-правової відповідальності?

Відповідь: Дякую за запитання! Міжнародний реєстр збитків для України, заснований у травні 2023 року на підставі Розширеної часткової угоди Ради Європи, є безумовно безпрецедентним явищем у практиці міжнародного права, що виходить за межі усіх відомих інституційних моделей відшкодування збитків від збройної агресії.

Його принципова новизна визначається кількома ключовими характеристиками. По-перше, RD4U створено в умовах збройного конфлікту, що триває, без участі та згоди держави-агресора – що принципово відрізняє його від інших відомих компенсаційних механізмів, які функціонували або в рамках мирного врегулювання, або за наявності відповідних договірних підстав за участю відповідальної сторони. По-друге, його правовою основою слугує резолюція Генеральної Асамблеї ООН ES-11/5, що надає йому ширшої легітимності порівняно з суто регіональними механізмами, хоча й не наділяє повноваженнями виносити юридично обов'язкові рішення. По-третє, поєднання документаційної функції Реєстру з перспективою створення Комісії з розгляду заяв та Компенсаційного фонду формує трирівневу інституційну архітектуру, яка суттєво відрізняється від попередніх моделей міжнародних компенсаційних механізмів.

З точки зору системи міжнародно-правової відповідальності RD4U займає проміжне положення між констатацією факту заподіяння шкоди та її практичним відшкодуванням. Сам по собі він не встановлює відповідальності Росії і не зобов'язує її до виплати компенсацій, однак формує доказову базу для майбутніх правових вимог і закладає інституційний фундамент для функціонування повноцінного компенсаційного механізму. У цьому сенсі він може розглядатися як прецедент, здатний суттєво вплинути на подальший розвиток міжнародно-правових механізмів відповідальності держав за агресію.

4. Максимович Р.О., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного та європейського права КАІ.

Запитання: Яку роль відіграє євроінтеграційний процес у системі міжнародно-правового забезпечення повоєнного відновлення України і чи можна розглядати його як самостійний правовий механізм відбудови?

Відповідь: Дякую за запитання! Євроінтеграційний процес України займає особливе місце в системі міжнародно-правового забезпечення її повоєнного відновлення і, на наше переконання, може розглядатися не лише як

зовнішньополітичний курс, а й як самостійний правовий механізм відбудови з притаманними йому нормативними, інституційними та фінансовими складовими.

Теоретичне обґрунтування такого підходу ґрунтується на кількох аргументах. По-перше, надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС та відкриття переговорів про вступ у 2024 році породили юридично значущі зобов'язання щодо проведення масштабних реформ – судової системи, антикорупційного законодавства, державного управління, захисту прав людини. Ці зобов'язання є не добровільними деклараціями, а умовами отримання передвступної підтримки, що надає їм характеру міжнародно-правових зобов'язань. По-друге, інструмент Ukraine Facility на суму 50 млрд євро, запроваджений ЄС на 2024–2027 роки, є найбільшим окремим пакетом підтримки у сфері повоєнного відновлення і прямо пов'язує надання коштів із виконанням реформ, що є класичною моделлю умовності міжнародної допомоги, закріпленою в правовому інструменті ЄС. По-третє, імплементація *acquis communautaire* як передумова членства є, по суті, правовим механізмом трансформації всієї національної правової системи відповідно до міжнародних – у даному випадку європейських – стандартів, що за своїм масштабом і значенням суттєво перевищує будь-які інші правові реформи в рамках повоєнного відновлення. Таким чином, євроінтеграція є не лише контекстом, а й одним із центральних правових механізмів повоєнного відновлення України, що надає йому додаткової незворотності та інституційної стійкості.

5. Пазюк А.В., д.ю.н., професор, професор кафедри міжнародного та європейського права КАІ.

Запитання: Чи існують у сучасному міжнародному праві юридично обов'язкові зобов'язання держав щодо повоєнного відновлення постраждалих держав, чи йдеться лише про політичну та моральну відповідальність?

Відповідь: Дякую за запитання! Питання про юридично обов'язковий характер зобов'язань держав у сфері повоєнного відновлення належить до числа найбільш дискусійних і водночас недостатньо розроблених у сучасній доктрині міжнародного права. Його вирішення потребує диференційованого підходу з урахуванням підстав виникнення відповідних зобов'язань, їх змісту та суб'єктного складу.

З одного боку, слід констатувати відсутність у сучасному міжнародному праві універсального юридичного обов'язку третіх держав брати участь у повоєнному відновленні постраждалої держави. Надання міжнародної допомоги у цій сфері переважно зберігає добровільний характер і здійснюється з гуманітарних, політичних, економічних або геостратегічних міркувань, а не в силу загального міжнародно-правового зобов'язання.

З іншого боку, міжнародно-правове регулювання повоєнного відновлення не обмежується виключно політичними або моральними формами відповідальності. По-перше, держава-агресор несе юридичний обов'язок повного відшкодування шкоди, завданої міжнародно-протиправним діям, а

відповідно до норм права міжнародної відповідальності держав, кодифікованих у Статтях про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння, підготовлених Комісією міжнародного права ООН у 2001 році. По-друге, держави можуть набувати юридично обов'язкових зобов'язань щодо фінансування або забезпечення відновлення в межах міжнародних договорів, рішень міжнародних організацій чи спеціально створених компенсаційних механізмів. По-третє, двосторонні та багатосторонні угоди про надання допомоги у відбудові, будучи міжнародними договорами, породжують конкретні договірні зобов'язання для їх учасників.

Водночас у сучасній міжнародно-правовій доктрині дедалі активніше розвивається концепція «обов'язку відновлення» (duty to rebuild), яка розглядається як похідний елемент відповідальності за захист або міжнародної солідарності, хоча наразі вона не набула статусу загальновизнаної норми звичаєвого міжнародного права.

Відтак, у сфері повоєнного відновлення поєднуються як політичні та моральні форми підтримки, так і окремі юридично обов'язкові міжнародно-правові зобов'язання, обсяг і характер яких визначаються конкретними правовими підставами та механізмами їх виникнення.

Після відповідей на запитання виступили:

Науковий керівник – к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права КАІ Замула Аліна Юріївна.

Замула А.Ю. охарактеризувала актуальність обраної теми дослідження, поставлені та виконані завдання для досягнення мети щодо проведеного наукового дослідження.

Наголосила, що дисертант Бушок Олександр Олександрович успішно виконав індивідуальний план наукової роботи та індивідуальний навчальний план. Замула А.Ю. констатувала достатню готовність дисертації до захисту, відзначила високий рівень підготовки здобувача, його системну та цілеспрямовану роботу над усіма розділами дисертаційного дослідження.

Науковий керівник звернула увагу на активну участь дисертанта в наукових заходах, публікацію результатів дослідження у фахових виданнях, що свідчить про належну апробацію основних положень дисертації.

Замула А.Ю. наголосила на тому, що під час навчання в аспірантурі Бушок О.О. продемонстрував здатність до самостійного вирішення складних наукових завдань, належний рівень професійних знань, уміння працювати з міжнародними нормативно-правовими актами, проводити порівняльний правовий аналіз та формулювати науково обґрунтовані висновки й рекомендації.

Науковий керівник підкреслила, що дисертація є завершеним самостійним науковим дослідженням, яке відповідає вимогам до такого виду робіт за спеціальністю 293 «Міжнародне право», та висловив переконання, що її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року.

Рецензенти дисертаційної роботи, які наголосили на позитивних аспектах дослідження та висловили свої побажання та зауваження:

Нуруллаєв І.С., д.ю.н., професор, професор кафедри міжнародного та європейського права КАІ.

Рецензент відзначив актуальність дисертаційного дослідження Бушка Олександра Олександровича, зумовлену необхідністю комплексного наукового осмислення міжнародно-правових механізмів повоєнного відновлення держав в умовах сучасних збройних конфліктів та трансформації міжнародного правопорядку. Обрана тема є надзвичайно важливою як для розвитку науки міжнародного права, так і для практики формування міжнародно-правових механізмів відбудови України в умовах збройної агресії Російської Федерації.

Дисертація демонструє комплексний підхід до дослідження міжнародно-правового забезпечення повоєнного відновлення держави як самостійного напрямку розвитку сучасного міжнародного права. Особливої уваги заслуговує проведений автором аналіз еволюції міжнародно-правових механізмів повоєнної відбудови, починаючи від післявоєнних моделей реконструкції держав після Другої світової війни та завершуючи сучасними механізмами міжнародної допомоги й відновлення України.

Позитивної оцінки заслуговує запропоноване автором визначення міжнародно-правового забезпечення повоєнного відновлення держави як цілісної системи міжнародно-правових норм, інституційних механізмів та регулятивних засобів. Важливим науковим результатом є також обґрунтування міжгалузевої природи повоєнної допомоги як особливого комплексу міжнародно-правових інструментів, що поєднує елементи права міжнародної відповідальності, права міжнародних організацій, права міжнародних договорів та права сталого розвитку.

Рецензент відзначив наукову цінність запропонованої автором концептуалізації генезису міжнародно-правових механізмів повоєнної допомоги, що дозволила простежити закономірності трансформації моделей міжнародного реагування на наслідки збройних конфліктів залежно від еволюції міжнародного правопорядку.

Особливий інтерес становить авторське обґрунтування ролі євроінтеграційного процесу як правового механізму забезпечення незворотності результатів повоєнного відновлення України. Важливими також є висновки щодо міжнародно-правових аспектів відшкодування шкоди, завданої збройною агресією, функціонування Реєстру збитків для України, перспектив створення міжнародного компенсаційного механізму та використання міжнародно-правових інструментів для забезпечення відповідальності держави-агресора.

На окрему увагу заслуговує проведений автором аналіз діяльності міжнародних організацій та міжнародних фінансових інституцій у процесах повоєнного відновлення держав, а також розроблена система спеціальних

принципів міжнародно-правового регулювання повоєнної допомоги, яка охоплює принципи пріоритетності потреб постраждалої держави, цільового характеру допомоги, сталості відновлення та координації міжнародних зусиль.

Разом із тим окремі положення дисертації мають дискусійний характер і можуть бути предметом подальших наукових досліджень. Зокрема:

- доцільно більш детально розкрити співвідношення міжнародно-правових механізмів повоєнного відновлення з інститутом міжнародно-правової відповідальності держав;

- потребує додаткового обґрунтування питання формування універсальних міжнародно-правових стандартів повоєнної відбудови держав;

- бажано розширити порівняльно-правовий аналіз сучасних моделей післяконфліктного відновлення держав з урахуванням досвіду країн різних регіонів світу.

Зазначені зауваження мають переважно рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Рецензент дійшов висновку, що дисертація Бушка Олександра Олександровича є завершеним самостійним науковим дослідженням, виконаним на належному теоретичному та методологічному рівні. Робота містить нові науково обґрунтовані результати, що мають істотне значення для розвитку науки міжнародного права та практики міжнародно-правового забезпечення повоєнного відновлення держав.

З огляду на актуальність теми, обсяг проведеного дослідження, рівень аргументації висновків та якість апробації результатів, є достатні підстави вважати дисертаційну роботу та представлені до розгляду публікації такими, що задовольняють повною мірою вимогам п.п. 6–9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р.

Дисертація може бути рекомендована до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді, а її автор Бушок Олександр Олександрович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 «Міжнародне право».

Максимович Р.О., к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права Факультету права та міжнародних відносин КАІ.

Рецензент відзначив високий рівень теоретичної обґрунтованості та практичної значущості дисертаційного дослідження Бушка Олександра Олександровича. Тема роботи набуває особливої актуальності в умовах сучасних викликів міжнародному правопорядку, пов'язаних із необхідністю формування ефективних міжнародно-правових механізмів повоєнного відновлення держав, постраждалих від збройних конфліктів.

Заслуговує на високу оцінку системний аналіз міжнародно-правового регулювання процесів повоєнного відновлення держав — від історичних моделей післявоєнної реконструкції до сучасних механізмів міжнародної

допомоги, що реалізуються міжнародними організаціями, міжнародними фінансовими інституціями та державами-партнерами.

Окрему увагу привертає запропонований автором підхід до визначення міжнародно-правового забезпечення повоєнного відновлення держави як комплексної системи міжнародно-правових норм, принципів та інституційних механізмів. Позитивно оцінюється обґрунтування міжгалузевої природи повоєнної допомоги та її місця в системі сучасного міжнародного права.

Науковий інтерес становить проведений аналіз діяльності Організації Об'єднаних Націй, Європейського Союзу, Світового банку, Міжнародного валютного фонду та інших міжнародних інституцій у процесах післяконфліктного відновлення держав. Важливим здобутком дослідження є розкриття міжнародно-правових аспектів формування компенсаційного механізму для України та діяльності Реєстру збитків.

Серед побажань та зауважень рецензент зазначив:

- доцільно було б більш детально дослідити перспективи уніфікації міжнародно-правових стандартів повоєнного відновлення держав;

- варто було б розширити аналіз практики використання заморожених активів держави-агресора для цілей відбудови постраждалих держав.

Загалом рецензент дійшов висновку, що дисертаційне дослідження є самостійною завершеною науковою працею, яка містить нові науково обґрунтовані результати, має теоретичне та практичне значення і відповідає вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

В обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь:

Максимович Р.О., к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права Факультету права та міжнародних відносин КАІ.

Дисертація Бушка Олександра Олександровича присвячена надзвичайно актуальній проблематиці міжнародно-правового забезпечення повоєнного відновлення держави. Автору вдалося поєднати ґрунтовний теоретичний аналіз із дослідженням сучасних практичних механізмів міжнародної допомоги та відбудови держав після збройних конфліктів. Особливий інтерес викликає запропонована автором концепція міжнародно-правового забезпечення повоєнного відновлення держави та розроблена система спеціальних принципів міжнародно-правового регулювання повоєнної допомоги. Робота характеризується логічністю побудови, належним рівнем аргументації та має значний потенціал для подальшого розвитку науки міжнародного права.

Немченко К.С., доктор філософії у галузі права, в.о. завідувача кафедри міжнародного та європейського права КАІ.

Хочу відзначити високий рівень представленого дослідження та його значення для розвитку сучасної науки міжнародного права. Особливо актуальними є результати дослідження міжнародно-правових аспектів повоєнного відновлення України, діяльності міжнародних організацій та фінансових інституцій у процесах відбудови, а також аналіз механізмів

компенсації шкоди, завданої внаслідок збройної агресії. Позитивно оцінюю використання широкої джерельної бази та належний рівень наукової аргументації висновків автора.

Пазюк А.В., д.ю.н., професор, професор кафедри міжнародного та європейського права КАІ.

Представлена дисертація є актуальним та своєчасним дослідженням, присвяченим одному з найважливіших напрямів розвитку сучасного міжнародного права. Автор комплексно дослідив міжнародно-правові механізми повоєнного відновлення держави, проаналізував практику міжнародних організацій та сформулював низку науково обґрунтованих висновків і пропозицій. Особливої уваги заслуговують положення щодо міжнародно-правових гарантій сталого розвитку держави в повоєнний період та перспектив формування міжнародного компенсаційного механізму для України.

Замула А.Ю., к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права КАІ.

Вважаю, що дослідження Бушка Олександра Олександровича має вагоме теоретичне та практичне значення. У роботі порушено актуальні питання співвідношення міжнародної допомоги, міжнародної відповідальності держав та міжнародно-правових механізмів повоєнного відновлення. Автор продемонстрував високий рівень володіння методологією міжнародно-правових досліджень, критично проаналізував сучасні міжнародні практики та запропонував власне бачення розвитку міжнародно-правового забезпечення процесів відбудови держав після збройних конфліктів. Підтримую роботу та вважаю її такою, що заслуговує на позитивну оцінку.

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації БУШКА Олександра Олександровича на тему: «Міжнародно-правове забезпечення повоєнного відновлення держави: теорія і практика», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 29 «Міжнародні відносини» за спеціальністю 293 «Міжнародне право»

1. Обґрунтування вибору теми дослідження. Обрана аспірантом тема дисертаційної роботи є вельми актуальною та обумовлена ескалацією збройних конфліктів та зростанням їхньої деструктивності для системи міжнародної безпеки. Актуальність теми підтверджується існуванням проблеми ефективності існуючих міжнародно-правових механізмів підтримання миру й безпеки, а також виявленню структурних недоліків нормативного регулювання у сфері постконфліктного відновлення держав.

Вищевказане свідчить, що обрана Бушком О.О. тема становить істотний науковий інтерес і практичну цінність у сфері міжнародного публічного права.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідної

теми «Міжнародні стандарти міжнародних організацій та їх імплементація державами-членами» (реєстраційний номер № 69-2021/150106), що входить до планових наукових робіт факультету права та міжнародних відносин КАІ.

Дисертаційне дослідження проведено в межах науково-дослідної теми «Теоретико-методологічні засади трансформації публічного управління в умовах дії воєнного стану та післявоєнного відновлення» (номер державної реєстрації 0125U002024) Факультету права та міжнародних відносин Державного університету «Київський авіаційний інститут», у межах якої автором досліджено міжнародно-правові механізми повоєнного відновлення держав, проаналізовано діяльність міжнародних організацій та фінансових інституцій у процесах відбудови, розроблено пропозиції щодо вдосконалення міжнародно-правового забезпечення відновлення України та формування міжнародного компенсаційного механізму відшкодування збитків, завданих збройною агресією.

Тема дисертації відповідає освітньо-науковій програмі «Міжнародне право» за спеціальністю 293 «Міжнародне право» галузі знань 29 «Міжнародні відносини» в КАІ (зокрема, ОК 1.3.1, ОК 1.3.2, ОК 1.3.4 та ОК 1.3.5).

3. Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є здійснення комплексного аналізу міжнародно-правового механізму повоєнного відновлення держави, визначення його місця в системі сучасного міжнародного права, дослідження теоретичних засад і практики функціонування відповідних правових інструментів та інституційних механізмів, оцінка ефективності їх застосування в конкретних постконфліктних ситуаціях та розробка науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правового регулювання, інституційної архітектури та правозастосовної практики з метою забезпечення належної реалізації міжнародних зобов'язань держав у сфері повоєнного відновлення, гарантування прав постраждалої держави на відшкодування завданої шкоди та досягнення сталого миру і розвитку в постконфліктний період.

4. Об'єктом дослідження є міжнародні правовідносини у сфері повоєнного відновлення держави, що охоплюють взаємодію держав, міжнародних організацій та інших суб'єктів міжнародного права щодо надання й правового забезпечення допомоги постраждалій державі, відшкодування збитків від збройної агресії, залучення міжнародної підтримки та забезпечення сталого розвитку.

5. Предметом дослідження є міжнародно-правове забезпечення повоєнного відновлення держави: питання теорії та практики.

6. Методи дослідження. У процесі дослідження використано комплекс загальнонаукових та спеціально-правових методів, застосування яких визначалося метою, завданнями, специфікою предмета та об'єкта дослідження.

Діалектичний метод слугує загальним філософсько-методологічним фундаментом дисертації. Його застосування дозволило розглядати правові механізми повоєнного відновлення не як статичні нормативні конструкції, а як явища, що перебувають у постійному розвитку, внутрішній суперечності та

нерозривному взаємозв'язку з суспільно-правовою дійсністю. Діалектичний підхід визначив загальну логіку дослідження: від аналізу суперечностей між наявними правовими механізмами та реальними потребами постконфліктного відновлення – до синтезу теоретично обґрунтованих та практично орієнтованих пропозицій щодо їх удосконалення.

Системно-структурний метод застосований для дослідження міжнародно-правового механізму повоєнного відновлення як цілісної, внутрішньо організованої системи взаємопов'язаних і взаємозумовлених правових інститутів, принципів та норм. Його використання дозволило виявити системоутворюючі зв'язки між окремими елементами досліджуваного механізму, встановити місце інституту повоєнної допомоги в загальній системі міжнародного права, а також визначити характер взаємодії між його універсальним, регіональним та двостороннім рівнями.

Формально-юридичний (догматичний) метод використаний при тлумаченні, аналізі та систематизації норм міжнародних договорів, резолюцій Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки ООН, актів міжнародних організацій, рішень міжнародних судових органів і відповідного національного законодавства. Застосування цього методу забезпечило точність юридичних формулювань, коректність кваліфікації досліджуваних правових явищ та достовірність висновків щодо змісту чинних міжнародно-правових зобов'язань у сфері повоєнного відновлення.

Порівняльно-правовий метод надав можливість зіставлення моделей і механізмів повоєнного відновлення держав у різних правових системах та постконфліктних контекстах – зокрема досвіду відновлення Іраку, Боснії і Герцеговини, Афганістану та Косово. Порівняльний аналіз дозволив виявити спільні риси та принципові відмінності відповідних механізмів, оцінити їх ефективність в конкретних умовах та обґрунтувати можливість і межі використання позитивного міжнародного досвіду в контексті повоєнного відновлення України.

Історико-правовий метод застосований при дослідженні генези та еволюції міжнародно-правових механізмів повоєнного відновлення – від перших міждержавних механізмів постконфліктного врегулювання, що сформувалися після укладення Вестфальського миру 1648 року, до сучасних багатосторонніх систем відбудови, інституціоналізованих у рамках ООН та Європейського Союзу. Застосування цього методу дозволило встановити закономірності еволюції відповідного правового регулювання та виявити детермінанти його сучасного стану.

Функціональний метод використаний для оцінювання ефективності різних правових механізмів та інституцій у досягненні цілей повоєнного відновлення держав. Його застосування дозволило розмежувати формальне існування правових інструментів та їх реальну регулятивну спроможність, виявити функціональні прогалини в чинному міжнародно-правовому регулюванні та запропонувати шляхи їх усунення.

Структурно-функціональний метод застосований при дослідженні

інституційної архітектури міжнародних компенсаційних механізмів, зокрема Міжнародного реєстру збитків для України, а також при аналізі структури та функцій міжнародних організацій, залучених до процесів постконфліктного відновлення. Цей метод дозволив розкрити внутрішню організацію відповідних інституційних утворень та встановити функціональне навантаження кожного з їх структурних елементів.

Методи аналізу та синтезу використані як наскрізні інструменти дослідження на всіх його етапах: аналіз застосований для розмежування досліджуваних правових явищ на складові елементи та з'ясування їх сутнісних характеристик, тоді як синтез забезпечив інтеграцію одержаних результатів у цілісну наукову концепцію міжнародно-правового забезпечення повоєнного відновлення держави.

Прогностичний метод застосований при обґрунтуванні перспективних напрямів розвитку міжнародно-правового регулювання у сфері повоєнного відновлення, визначенні правових шляхів забезпечення гарантій сталого розвитку України в постконфліктний період та формулюванні пропозицій щодо вдосконалення чинних міжнародно-правових механізмів з урахуванням тенденцій розвитку сучасного міжнародного правопорядку.

7. Наукова новизна дослідження: полягає в розробці та обґрунтуванні нової концепції міжнародно-правового забезпечення повоєнного відновлення держави, що ґрунтується на системному аналізі міжнародно-правових норм, інституційних механізмів та регулятивних засобів у цій сфері, а також на комплексному дослідженні правових підстав і практики їх функціонування на універсальному, регіональному та двосторонньому рівнях.

У результаті проведеного дослідження сформульовано та обґрунтовано наступні положення, висновки та пропозиції, які становлять наукову новизну:

зокрема:

- сформульовано авторське визначення категорії «міжнародно-правове забезпечення повоєнного відновлення держави» як цілісної системи міжнародно-правових норм, інституційних механізмів та регулятивних засобів, спрямованих на відновлення ефективного державного контролю, а також соціально-економічної інфраструктури в постконфліктний період, що реалізується через взаємодію договірної, інституційної та звичаєво-правової рівнів регулювання;

- запропоновано концептуалізацію генезису міжнародно-правових механізмів повоєнної допомоги, засновану на їх комплексному історико-правовому аналізі, що дало змогу встановити закономірності впливу еволюції міжнародного правопорядку на трансформацію моделей повоєнної відбудови держав;

- досліджено правову природу та конститутивні ознаки повоєнної допомоги в міжнародному праві як потенційно самостійної доктринальної конструкції, що має міжгалузевий характер і поєднує елементи права міжнародно-правової відповідальності, права міжнародних організацій, права

міжнародних договорів та права на сталий розвиток, формуючи *sui generis* нормативний комплекс;

— обґрунтовано дворівневу класифікацію принципів міжнародно-правового регулювання повоєнної допомоги, що охоплює загальновизнані принципи міжнародного права та спеціальні принципи, притаманні відносинам повоєнного відновлення: пріоритетності потреб постраждалої держави, умовності та цільової спрямованості допомоги, сталості відновлення й системної координації міжнародних зусиль;

— проведено порівняльно-правовий аналіз двосторонніх угод про повоєнну відбудову як самотійного різновиду міжнародних договорів, визначено їх типологічні ознаки, структурні елементи та місце в системі договірної регуляції постконфліктних відносин;

— розроблено концептуальну модель міжнародно-правових гарантій сталого розвитку держави у повоєнний період, що інтегрує правові, інституційні та процедурні механізми їх забезпечення на універсальному, регіональному та двосторонньому рівнях, а також обґрунтовано критерії оцінювання ефективності відповідних гарантійних механізмів.

удосконалено:

— теоретичні підходи до розмежування понять «повоєнна відбудова», «постконфліктне врегулювання» та «перехідне правосуддя» як суміжних, але самотійних правових категорій, що дає змогу усунути термінологічну невизначеність у доктрині міжнародного права та забезпечити більш чітке окреслення відповідних правових режимів;

— наукові уявлення щодо механізму міжнародно-правової відповідальності держави-агресора у контексті фінансування повоєнного відновлення постраждалої держави з урахуванням сучасної міжнародної практики застосування репараційних механізмів та арешту суверенних активів;

— підходи до визначення критеріїв ефективності міжнародно-правових механізмів повоєнного відновлення шляхом розроблення системи індикаторів правової, інституційної та соціально-економічної відбудови, придатних для використання в міжнародній моніторинговій практиці;

набули подальшого розвитку:

— наукові погляди щодо співвідношення принципу державного суверенітету та принципу міжнародної солідарності в контексті правового регулювання повоєнної допомоги, зокрема стосовно меж допустимого зовнішнього впливу на внутрішньодержавні процеси відновлення;

— положення доктрини міжнародного права щодо ролі євроінтеграційного процесу як правового механізму закріплення результатів повоєнного відновлення та забезпечення їх незворотності в умовах асоційованого партнерства та підготовки до вступу України до Європейського Союзу;

— наукові уявлення щодо правового статусу міжнародних донорських конференцій як інструменту координації повоєнної допомоги та

формування зобов'язань держав-донорів, зокрема стосовно юридичної сили прийнятих на них декларацій і комюніке, їх місця в системі джерел міжнародного права, а також співвідношення із традиційними договірними формами закріплення міжнародних зобов'язань у сфері постконфліктного відновлення.

8. Теоретичне значення роботи полягає у розвитку науки міжнародного публічного права шляхом формування комплексного наукового підходу до міжнародно-правового забезпечення повоєнного відновлення держави. Сформульовані автором положення поглиблюють доктринальні уявлення про правову природу повоєнної допомоги, систему міжнародно-правових механізмів відбудови, роль міжнародних організацій та міжнародних фінансових інституцій у постконфліктному відновленні, а також міжнародно-правові аспекти відповідальності держави-агресора та відшкодування завданих збитків. Результати дослідження сприяють подальшому розвитку права міжнародних організацій, міжнародного гуманітарного права, права міжнародної відповідальності та права Європейського Союзу.

9. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання у правозастосовній, експертно-аналітичній, освітній та науково-дослідній діяльності.

- юридичної фірми «Asters», при підготовці правових висновків та аналітичних матеріалів щодо міжнародно-правових механізмів повоєнного відновлення України, наданні правової допомоги у справах, пов'язаних із документуванням та відшкодуванням збитків від збройної агресії, правовому супроводі проєктів міжнародної фінансової та технічної допомоги, а також у процесі адаптації діяльності клієнтів до вимог *acquis* ЄС та міжнародних донорських програм (довідка про впровадження БН від 28.05.2026).

- Європейської організації публічного права (European Public Law Organization, EPLO), під час підготовки аналітичних матеріалів, дослідницьких проєктів та освітніх програм з питань міжнародно-правового забезпечення повоєнного відновлення держав, розвитку механізмів міжнародної допомоги, компенсації збитків від збройної агресії, реалізації євроінтеграційних реформ та забезпечення верховенства права у постконфліктний період (довідка про впровадження №18/2026 від 10.06.2026).

- Національного університету «Київський авіаційний інститут» під час підготовки навчально-методичного забезпечення, викладання освітніх компонентів «Міжнародне гуманітарне право», «Право міжнародних організацій», «Вступ до спеціальності «Міжнародне право»» (акт про впровадження №13/73 від 16.06.2026).

10. Особистий внесок здобувача. Дисертація Бушка Олександра Олександровича є самостійною науковою працею, в якій наведено теоретичні положення та висновки, власні ідеї та розробки автора. Усі висновки та практичні рекомендації, винесені на захист, розроблені дисертантом особисто.

11. Апробація результатів дослідження. Найважливіші ідеї, висновки,

рекомендації оприлюднено на міжнародних конференціях: «ПОЛІТ. Сучасні проблеми науки» (Київ, 2024); «AVIATION IN THE XXI-st CENTURY» (Київ, 2024); «Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики» (Київ, 2024).

12. Публікації. Основні наукові положення та результати висвітлено автором у 8 публікаціях, серед яких: 5 статей у наукових фахових виданнях України; 3 публікації у збірниках матеріалів міжнародних конференцій.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Бушок О.О. Концепція повоєнного відновлення в історичній ретроспективі. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. №2. С. 1148-1152. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.02.172
2. Бушок О.О. Роль міжнародних організацій у повоєнному відновленні держав: практичні аспекти реалізації. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. №4. С. 356-361. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.04.3.51
3. Бушок О.О. Забезпечення дотримання прав людини в процесі повоєнного відновлення. *Національний вісник Ужгородського Національного Університету. Право*. 2025. Том 5. №90. С.91-96. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.90.5.11
4. Замула А.Ю. Бушок О.О. Міжнародні механізми подолання наслідків сексуального насильства в період постконфліктного відновлення. *Національний вісник Ужгородського Національного Університету. Право*. 2025. Том 5. №92. С.174-181. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.92.5.25 (особистий внесок автора: дослідження міжнародно-правових механізмів подолання наслідків сексуального насильства в умовах постконфліктного відновлення; аналіз міжнародних стандартів захисту прав постраждалих осіб та практики міжнародних інституцій; формулювання пропозицій щодо вдосконалення національних механізмів правового захисту та реабілітації потерпілих – 0,18 друк. арк.)

Особистий внесок автора:

5. Бушок О.О. Post-war reconstruction of states in contemporary international law: the role of international organizations and the experience of Ukraine. *Європейські перспективи*. 2026. №1. С.293-300. DOI: 10.71404/EP.2026.1.37

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Бушок О.О. Роль міжнародного права в процесі повоєнного відновлення держав: аналіз теоретичних підходів та практичних викликів. *ПОЛІТ. Сучасні проблеми науки: XXIV Міжнародна науково-практична конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених. Тези доповідей*. Київ: НАУ, 2024. С. 175-177

7. Бушок О.О. International Legal Support for the Post-War Restoration of the State. *The Eleventh World Congress "AVIATION IN THE XXI-st CENTURY"*

8. Бушок О.О. Creation of effective international legal mechanisms to ensure post-war reconstruction of states. *Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції.* Київ: НАУ, 2024. С. 103-106.

13. Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 290 сторінок, із них 253 сторінка основного тексту. Список використаних джерел налічує 351 найменування. Робота містить 3 додатки.

14. Характеристика особистості здобувача. Під час підготовки дисертаційної роботи Бушок О.О. виявив себе як продуктивний дослідник-правознавець, здатний самостійно на належному науково-методичному рівні вирішувати теоретичні та практичні завдання. Він у повній мірі володіє сучасними методами теоретичного та емпіричного аналізу, має належний рівень теоретичної та практичної підготовки.

15. Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація Бушка О.О. написана грамотною державною мовою з належним використанням наукової термінології галузі міжнародного права. Стил викладу матеріалу логічний, послідовний та аргументований. Оформлення дисертації відповідає встановленим вимогам.

16. Відповідність принципам академічної доброчесності. Дисертація є самостійним дослідженням, не містить плагіату, фальсифікації чи фабрикації. Використання ідей та положень інших авторів супроводжується належними посиланнями на джерела.

17. Рецензенти рекомендують: відповідно до пп. 15-16 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, **пропонується такий склад разової ради:**

Голова ради:

Нуруллаєв Іллькін Садагат огли, доктор юридичних наук, професор, професор міжнародного та європейського права Факультету права та міжнародних відносин КАІ.

Рецензенти:

Пазюк Андрій Валерійович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного та європейського права Факультету права та міжнародних відносин КАІ.

Офіційні опоненти:

Стефанчук Марина Миколаївна, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри юстиції Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Батанова Наталія Миколаївна, кандидат юридичних наук, старший дослідник, провідний науковий співробітник Відділу проблем державного управління та адміністративного права Інституту держави і права імені В.М.Корецького Національної академії наук України.

Стрельцова Ольга Вікторівна, доктор юридичних наук, доцент, завідувач сектору законодавчого забезпечення модернізації економіки відділу з питань економічного розвитку та фінансової політики Дослідницької служби Верховної Ради України, професор кафедри публічного та міжнародного права НІІ Юридичний інститут КНЕУ імені Вадима Гетьмана (за сумісництвом).

Усі члени разової спеціалізованої ради не мають реального чи потенційного конфлікту інтересів щодо здобувача Бушка Олександра Олександровича та/або його наукового керівника.

У результаті попередньої експертизи дисертації Бушка Олександра Олександровича і повноти публікації основних результатів дослідження.

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Бушка Олександра Олександровича «Міжнародно-правове забезпечення повоєнного відновлення держави: теорія і практика».

2. Вважати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Бушка Олександра Олександровича «Міжнародно-правове забезпечення повоєнного відновлення держави: теорія і практика» відповідає спеціальності 293 «Міжнародне право» та вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів №341 від 21.03.2022 р., № 502 від 19.05.2023 р. і №507 від 03.05.2024 р.).

3. Рекомендувати дисертаційну роботу «Міжнародно-правове забезпечення повоєнного відновлення держави: теорія і практика», подану Бушком Олександром Олександровичем на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 29 за спеціальністю 293 «Міжнародне право» до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

4. Рекомендувати Вченій раді затвердити склад разової спеціалізованої

вченої ради:

Голова ради:

Нуруллаєв Іллькін Садагат огли, доктор юридичних наук, професор, професор міжнародного та європейського права Факультету права та міжнародних відносин КАІ.

Рецензенти:

Пазюк Андрій Валерійович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного та європейського права Факультету права та міжнародних відносин КАІ.

Офіційні опоненти:

Стефанчук Марина Миколаївна, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри юстиції Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Батанова Наталія Миколаївна, кандидат юридичних наук, старший дослідник, провідний науковий співробітник Відділу проблем державного управління та адміністративного права Інституту держави і права імені В.М.Корецького Національної академії наук України.

Стрельцова Ольга Вікторівна, доктор юридичних наук, доцент, завідувач сектору законодавчого забезпечення модернізації економіки відділу з питань економічного розвитку та фінансової політики Дослідницької служби Верховної Ради України, професор кафедри публічного та міжнародного права НІІ Юридичний інститут КНЕУ імені Вадима Гетьмана (за сумісництвом).

Результати голосування щодо рекомендації до захисту дисертації Бушка Олександра Олександровича:

«за» – 10

«проти» – немає

«утримались» – немає.

Головуючий на засіданні:

професор кафедри міжнародного та європейського права КАІ,
доктор юридичних наук, професор

Юрій ВОЛОШИН

Секретар засідання:

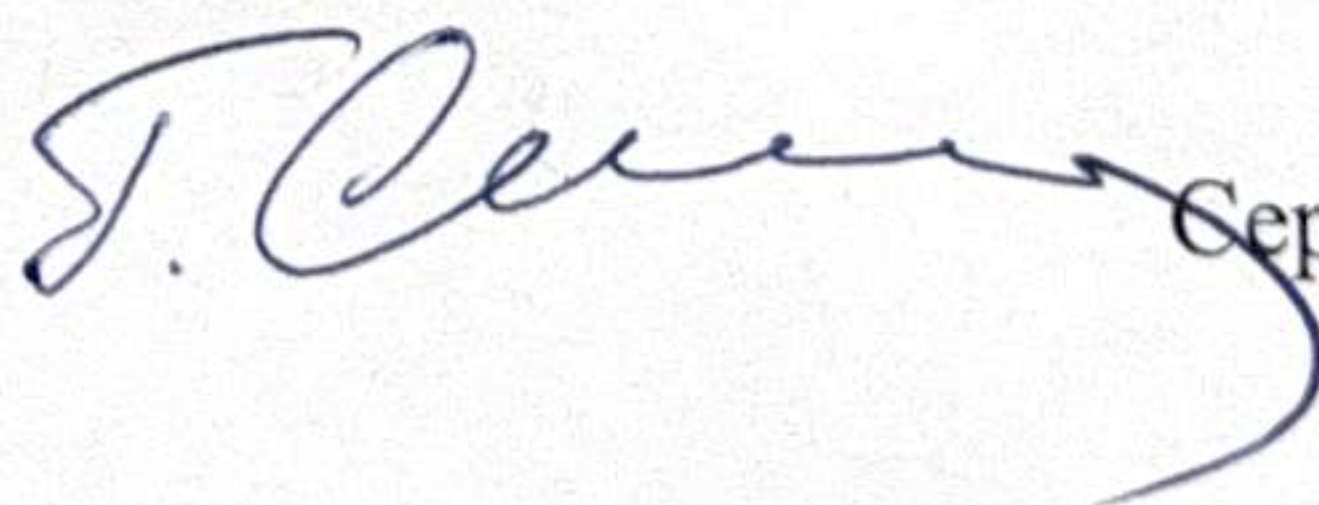
доцент кафедри міжнародного та європейського права КАІ,
кандидат юридичних наук, доцент

Роман МАКСИМОВИЧ

ПОГОДЖЕНО:

проректор з наукових досліджень та трансферу технологій КАІ,
доктор технічних наук, професор

Сергій ГНАТЮК